

مرکز پژوهشی مطالعات دریایی

سازمان بنادر و دریانوردی به عنوان تنها مرجع حاکمیتی کشور در امور بندری، دریایی و کشتی‌رانی بازرگانی به منظور ایفای نقش مرجعیت دانشی خود و در راستای تحقق راهبردهای کلان نقشه جامع علمی کشور مبنی بر "حمایت از توسعه شبکه‌های تحقیقاتی و تسهیل انتقال و انتشار دانش و سامان‌دهی علمی" از طریق "استانداردسازی و اصلاح فرایندهای تولید، ثبت، داوری و سنجش و ایجاد بانک‌های اطلاعاتی یکپارچه برای نشریات، اختراعات و اکتشافات پژوهشگران"، اقدام به ارایه این اثر در سایت SID می‌نماید.

سازمان بنادر و دریانوردی

دهمین همایش بین‌المللی سواحل، بنادر و سازه‌های دریایی
۲۹ آبان لغایت ۱ آذر ۹۱ (تهران-ایران)

اکوتوریسم و مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی در جزایر با قابلیت گردشگری – مطالعه موردی: جزیره هرمز

معصومه ضیاءپور^۱، سیاوش تیموری^۲، محمود قلعه نوعی^۳

کلید واژه: اکوتوریسم، گردشگری، مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی، جزیره هرمز

چکیده

نواحی ساحلی بعنوان آخرین پذیرنده آلاینده‌های خشکی و دریا می‌باشند که در معرض تجمع انواع آلاینده‌ها و تهدیدات آنها قرار دارند، لذا بعنوان نواحی حساس و آسیب‌پذیر محسوب می‌شوند. در ایران نیز با توجه به طول نوار ساحلی ۱۸۰۰ کیلومتر جنوب (خلیج فارس، تنگه هرمز، دریای عمان) و ۹۰۰ کیلومتر شمال (دریای خزر)، لزوم تحقیق و پژوهش در خصوص شناسایی، طبقه‌بندی و ارزیابی آنها را اجتناب‌ناپذیر می‌کند (۱). جزیره هرمز در خلیج فارس واقع شده و بر اساس تقسیمات کشوری دور تا دور جزیره را خلیج فارس احاطه کرده است. لذا هر گونه تغییرات محیطی در این جزیره در درازمدت می‌تواند بر روی خلیج فارس اثر بگذارد، مقاله حاضر با توجه به اینکه جزیره هرمز دارای پتانسیل گردشگریست، مشکلات مدیریتی ناشی از گردشگری در جزیره هرمز را بررسی کرده و با تطبیق اصول مدیریت مناطق ساحلی با اصول اکوتوریسم، اکوتوریسم را به عنوان راهکاری جهت حل این مشکلات همراه با راهکارهای معماری-شهرسازی ارائه می‌دهد.

مقدمه

نوار ساحلی به عنوان محل تلاقی دو اکوسیستم کاملاً متفاوت خشکی و دریا، یکی از پیچیده‌ترین و غنی‌ترین سیستم‌های طبیعی کره زمین محسوب می‌شود. این مناطق با توجه به آن‌که همواره در معرض تجمع آلاینده‌های دریا و پیامدهای ناشی از فعالیت‌های عمرانی و توسعه‌ای قرار دارند، از آسیب‌پذیری بالایی برخوردار می‌باشند. از این رو در سال‌های اخیر واژه مناطق حساس ساحلی در مباحث مرتبط با محیط زیست دریایی متداول گردیده است که این عنوان به مناطق اطلاق می‌گردد که بدلیل اهمیت اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و پژوهشی در برابر شرایط طبیعی یا اقدامات انسانی آسیب‌پذیر بوده و نیاز به حمایت‌های خاص دارند. سواحل جنوبی ایران و کرانه‌های خلیج فارس نمونه بارزی از این مناطق حساس محسوب می‌شوند که به طور خاص در این مقاله به ارزیابی سواحل جزیره هرمز پرداخته شده است. گردشگری یکی از عوامل پرجاذبه و تأثیرگذار بر اقتصاد مملکت بسیاری از کشورهای دنیاست و هر کشوری با توجه به پتانسیل‌های گردشگری که به صورت مصنوع و یا طبیعی داراست، جهت جذب هر چه بیشتر گردشگران اقدامات گوناگونی را انجام داده‌اند؛ که یکی از عوامل تأثیرگذار بر روی مناطق حساس، مقوله گردشگری است که در صورت عدم کنترل و مدیریت صحیح بر آن، می‌تواند اثرات زیانباری روی این نواحی داشته باشد.

جزیره هرمز با داشتن صخره‌ها و پلاژهای طبیعی و سواحل شنی، زیستگاه پرندگان و جانداران مانند آهو، محل تخم‌گذاری لاک‌پشتان و وجود تنوع رنگی در خاک آن با بیش از ۷۲ نوع رنگ که همه ساله بزرگترین فرش خاکی در جزیره برگزار می‌گیرد، گردشگرانی را خصوصاً در فصل سرد به سوی خود جذب می‌کند که متأسفانه بدلیل عدم مدیریت و عدم امکانات مناسب برای آنها، باعث وجود اختلالاتی در جزیره مانند ریختن زباله، مهاجرت پرندگان، تخریب زیستگاه‌های لاک‌پشتان و .... شده که آن را باید بگونه‌ای مدیریت کرد که نه تنها امکان بهره‌برداری از منابع و

^۱ - دانشجو - دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان) - m.ziapour@yahoo.com

^۲ - استاد - دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان) - siavash.teimory@yahoo.com

^۳ - عضو هیئت علمی - دانشگاه پردیس اصفهان - m.ghalehnooe@au.ac.ir

ظرفیت‌های موجود در آن مهیا گردد، بلکه با اعمال الگوی نظارتی موثر، بخشی از فشارهای وارده بر سواحل کنترل و امکان بهره‌برداری مناسب‌تر از آن حاصل آید (۲). و راهکار آن را جهت حداقل آسیب به محیط زیست تبدیل شدن آن به جزیره‌ای اکوتوریسمی معرفی می‌کند؛ اکوتوریسم یک نوع از گردشگری است که عمدتاً بر پایه منافع خاص در تاریخ طبیعی منطقه تاسیس شده است (۳) که ضمن حفظ محیط زیست و محیط طبیعی، و بهره‌گیری از توسعه پایدار، همچنین نقش آموزشی نیز برای بازدیدکنندگان و کاربران دارد.

روش انجام تحقیق:

منطقه مورد مطالعه

جزیره بودن و محیط پیرامونی، بر اقلیم، جنبه‌های طبیعی و زندگی انسانی جزایر تأثیر گذاشته و آنرا از سرزمین اصلی جدا می‌سازد. جزایر محیط‌های ایده‌آل برای مطالعات زیست‌محیطی و بررسی رابطه انسان و محیط با نگرش سیستمی هستند (۴). پیشینه تاریخی و موقعیت استراتژیک هرمز، نزدیکی به ساحل خلیج فارس و تنگه استراتژیک هرمز، موجب شکل‌گیری تعداد آثار تاریخی در ابعاد فرهنگی، نظامی، فنآوری‌های مدیریت محیط و صنایع دستی، سواحل شنی یا صخره‌ای و پلاژهای طبیعی گسترده، وجود تندیس‌های طبیعی ارتفاعات و همجواری‌اش با دریا، جاذبه‌های زمین‌شناسی و کانی‌های رنگی منحصر به فرد، پستانداران دریایی نظیر دلفینها این منطقه را به نادرترین جاذبه‌های طبیعی مبدل ساخته که چشم هر بیننده‌ای را می‌نوازد.

این مقاله بصورت میان‌رشته‌ای (معماری- شهرسازی- محیط زیست) مشکلات مدیریتی ناشی از گردشگری در جزیره هرمز را که منجر به تخریب محیط‌زیست و برهم‌زدن اکوسیستم منطقه شده، تحلیل می‌کند و با تطبیق اصول مدیریتی مناطق ساحلی با اصول اکوتوریسم، تبدیل شدن جزیره به اکوتوریسم را راهکاری مناسب جهت مدیریتی یکپارچه در جهت حل آن پیشنهاد می‌کند و نشان می‌دهد که تبدیل شدن جزیره به اکوتوریسم نه تنها برای مدیریت سواحل مناسب، بلکه در زمینه اقتصادی، کالبدی، تأمین منابع، مسائل اجتماعی، فرهنگی و رفح نیازهای جوامع محلی نیز تأثیر بسزایی دارد.

شکل ۲- موقعیت جزیره هرمز نسبت به بندرعباس و جزیره قشم

شکل ۱- نمای جنوبی تنگه هرمز

مشکلات مدیریتی جزیره هرمز در زمینه گردشگری

کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های گردشگری، شرایط سخت اقلیمی، آلودگی آب‌های ساحلی ناشی از رفت‌وآمد گردشگران، فرسایش، تخریب محیط‌زیست، ریختن زباله، تخریب گونه‌های گیاهی و جانوری، توسعه مناطق ویژه و آزاد اقتصادی بدون توجه به برنامه‌های هماهنگ از جمله مهم‌ترین نقاط ضعف در این پهنه محسوب می‌شود. بی‌شک این حجم عظیم ظرفیت به منظور افزایش توانمندی و کاهش نقاط ضعف در این مناطق نیازمند مدیریتی یکپارچه است (۲).

اجزای محیط زیست ساحلی

منطقه ساحلی مکان گذر از خشکی به منطقه تحت نفوذ دریاست. ورود کشندها و خیزاب آب دریا به داخل جریان‌های آب شیرین سطحی و آب‌های کم‌عمق، شرایط این محیط را کاملاً دستخوش نواسانات دائمی ساخته و به همین لحاظ، موجودات این محیط، در منتهای دامنه تحمل خود بسر می‌برند. لذا در این موقعیت، تنش مضاعف ناشی از توسعه فعالیت‌های گردشگری می‌تواند اثرات شدید داشته باشد. عوارض جغرافیایی منطقه ساحلی را می‌توان به شش گروه اصلی به شرح زیر تقسیم کرد:

جدول ۱- اجزای محیط زیست ساحلی

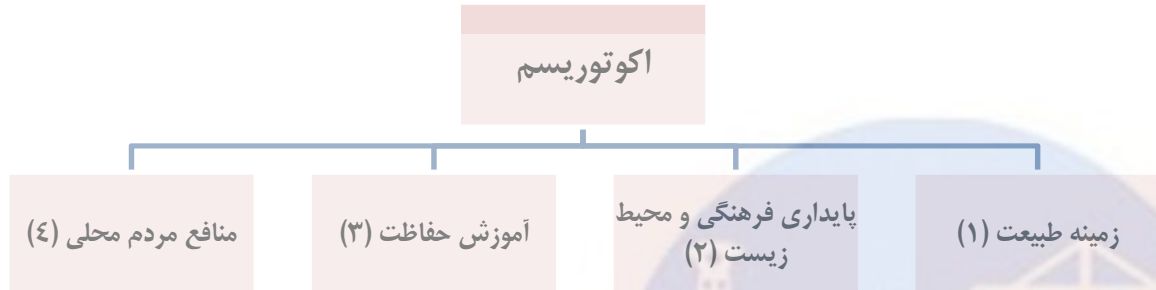
توضیحات	اجزای محیط زیست ساحلی
به سبب مواد مغذی (نوتریت) که توسط آب شیرین آورده می‌شوند و اختلاف آن با آب دریا، بسیار حاصلخیز هستند که پویایی و وضعیت شکل و اندازه این اکوسیستم‌ها می‌تواند به واسطه جانمایی نامناسب و ساخت و ساز بدون کنترل و اجرای توسعه گردشگری در درون و یا مجاور دلتاها و مصب‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرد.	دلتا و مصب
به لحاظ توانایی خود در زیست روی پهنه‌های کم‌عمق دریایی، کسب نور کافی خورشید و تولید انرژی به صورت خورده‌برگ‌ها که از مجموعه این زیستگاه حمایت می‌کنند، بسیار حاصلخیز هستند. این درختان، رسوبات غنی از مواد مغذی با منشأ خشکی را به دام می‌اندازند و پناهگاه و زیستگاه متنوعی را برای بسیاری پرنده‌گان، ماهی‌ها و نرم‌تنان فراهم می‌کنند. پویایی این اکوسیستم‌ها تحت تأثیر پاکسازی و احیای اراضی مانگرو برای ساخت‌وساز تسهیلات کرانه‌ای وابسته به گردشگری، مانند توقف-گاه قایق‌ها و کشتی‌ها، و به واسطه تخلیه آلاینده‌های (فاضلاب و زباله جامد) ناشی از تسهیلات و تأسیسات وابسته به گردشگری، قرار دارد (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۰).	جنگل‌های مانگرو
جنگل‌های مردابی کشندی به دلایلی مشابه جنگل‌های مانگرو یعنی توانایی رشد در آب‌های ساحلی، به دام اندازی نور خورشید و تولید برگ‌ریزان و پناهگاه استراحت اکوسیستم، بسیار حاصلخیز هستند که این جنگل‌ها اغلب در زمین‌های بالادست رویشگاه-های جنگل‌های مانگرو قرار دارند.	سایر تالاب‌ها
معمولاً روی پهنه‌های کم‌عمق و در معرض هوا، به خصوص مناطق میانی و بالادست پهنه‌های مرجانی، مناطق پایین دست جنگل‌های مانگرو و مناطق سمت خشکی لبه خارجی آبسنگ‌های مرجانی فراوانی هستند که بسیار حاصلخیز نیز هستند که پویایی آنها به واسطه تخلیه فزاینده رسوبات ناشی از ساخت و سازهای بدون کنترل تسهیلات گردشگری و تأسیسات زیربنایی که منتج به دفن یا تغییر شکل بستر چمنزار به پهنه‌های ماسه‌ای یا گلی می‌شوند، تحت تأثیر قرار می‌گیرد.	مرغزارهای علف دریایی
دریاکنارهای ماسه‌ای بخشی از سیستم‌های بزرگتری بنام "شزارهای ساحلی" می‌باشند که شامل تپه‌ها و دیوارهای ماسه‌ای در سمت خشکی و ذخایر ماسه‌ای دور از کرانه در سمت دریا هستند. وضعیت سیستم‌های ساحلی به واسطه مسائل زیر تحت تأثیر قرار می‌گیرند: ۱- برهم زدن انتقال دائمی ماسه از قسمت‌های دور از کرانه به سمت ساحل به واسطه ایجاد ساختارهای توسعه گردشگری در سطح کرانه، لایروبی، و تهیه کانال‌های درینوردی جهت افزایش مکان‌های تفریحی. ۲- ماسه‌برداری از شن‌های کنار دریا و یا آب‌های عمیق‌تر مجاور (که در ساحل انباشته می‌شوند) به منظور ساخت و ساز هتل‌ها، توقفگاه شناورها و غیره. ۳- تغییر و تبدیل در چگونگی تخلیه رسوبات رودخانه‌ای در محل دلتای خود، همچون ساخت اسکله‌ها، جهت حمایت از فعالیت‌های گردشگری (قایق‌رانی و غیره).	دریا کنار ماسه سفید
که معمولاً در لبه خارجی و شیب سکوه‌های ریفی کم‌عمق مناطق گرمسیری (تروپیکال) فراوان بوده و همچنین زیستگاه بیشتر آبسنگ‌های سدی یا کولاب‌ها، آتول‌ها را تشکیل می‌دهند. بقای ریف‌های مرجانی تحت تأثیر عوامل زیر قرار دارد: ۱- رسوبگذاری شدید با منشأ خشکی؛ که باعث مدفون شدن مرجان‌ها و سایر موجودات کفزی آنها شده و به دلیل فعالیت‌های توسعه گردشگری از سوی خشکی ایجاد می‌شوند. وجود رسوبات در آب همچنین میزان نور خورشید را کاهش داده و تولید اولیه را کم می‌کند. ۲- فعالیت‌های گردشگری؛ همچون غواصی، مرجان‌پیمایی و کندن مرجان‌ها برای فروش، لنگراندازی قایق‌ها و سایر فعالیت‌ها که آسیب‌های سنگینی به ریف‌های مرجانی وارد می‌سازند. ۳- ورود انبوه آلاینده‌ها (فاضلاب و زباله جامد)، تخلیه شده از تأسیسات گردشگری، مواد نفتی رها شده به واسطه فعالیت‌های گردشگری همچون قایق‌رانی، کشتی‌های مسافرتی، موتورسواری روی آب، و سایر فعالیت‌ها ممکن است باعث زوال و مرگ اجتماعات مرجانی شوند.	آبسنگ‌های مرجانی
شماری از جزایر کوچک غیر مسکونی، تخته‌سنگ‌های جزیره‌ای و آتول‌ها وجود دارند که دارای منظره‌ای بسیار زیبا بوده و برای گردشگران بسیار جالب هستند و خود نیز گنجینه‌ای متنوع از موجودات را تشکیل می‌دهند. بقای چنین اکوسیستم‌های جزیره‌ای می‌تواند به طور جدی به لحاظ فعالیت‌های انسانی، مانند گردشگری مورد تهدید واقع شود (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۰).	جزایر کوچک

مأخذ: نگارنده بر اساس اطلاعات سازمان محیط زیست

اکوتوریسم

اکوتوریسم سفری مسئولانه از نظر محیط زیستی که به منظور لذت بردن از مناطق نسبتاً بکر طبیعی (و هر گونه ویژگی فرهنگی موجود در منطقه از گذشته و حال) ترتیب داده می‌شود و باعث ترویج حفظ محیط زیست می‌گردد. در طول این سفر، گردشگران حداقل تأثیرات منفی را بر منابع طبیعی می‌گذارند و مردم بومی در سود حاصل از فعالیت‌های اجتماعی-اقتصادی شریک می‌شوند (۵).

اکوتوریسم با چهار ویژگی ضروری زیر شناسایی می‌شود:

شکل ۳ - ویژگی‌های اصلی اکوتوریسم (۶) مأخذ: نگارنده بر اساس اطلاعات مقاله وایت پیپر^۱

که به طور گسترده‌تر، پیامدهای زیر را به همراه دارد:

جدول ۲ - گسترش ویژگی‌های اکوتوریسم

منافع مردم محلی	زمینه طبیعت	پایداری فرهنگی و محیط زیست	آموزش حفاظت
۱. باعث رفاه مردم محلی شود. ۲. بر پایه مشارکت، مالکیت و ایجاد فرصت اقتصادی برای مردم محلی استوار باشد.	۱. به حفاظت از تنوع زیستی کمک کند. ۲. منابع تجدیدناپذیر را مصرف کند.	۱. کمترین مقدار ممکن از عملکردی مسئولانه داشته باشند ۲. گردشگران و دست‌اندرکاران گردشگری در آن ۳. عمدتاً توسط گروه‌های تجاری کوچک به گروه‌های کوچک گردشگر ارائه شود	۱. شامل برنامه‌های آموزشی ۲. گردشگران و دست‌اندرکاران گردشگری در آن ۳. عمدتاً توسط گروه‌های تجاری کوچک به گروه‌های کوچک گردشگر ارائه شود

مأخذ: نگارنده بر مبنای اطلاعات اپلرود، ۱۳۸۶، ۱۵

مدیریت توریسم

اصولاً جهان‌گردی بر اساس خواست و اداره ملّت‌ها صورت می‌گیرد و سازمان‌های دولتی و بخش خصوصی تنها برنامه‌ریزان این سفر هدفمند هستند که باید متناسب با خواسته‌های عمومی به برنامه‌ریزی بپردازند تا گردشگری به بهترین نحو انجام گیرد. منابع گردشگری که دربرگیرنده زیبایی‌ها و جاذبه‌های محیطی اعم از طبیعی، فرهنگی-تاریخی و انسان ساخت است، جزء ضرورت‌های اساسی برای گسترش روند گردشگری به شمار می‌آید که بدون این عوامل توسعه، گردشگری دچار رکود می‌شود، اما تجربه‌ی کشورهای توسعه‌یافته و صنعتی جهان نشان می‌دهد که تنها داشتن جاذبه نمی‌تواند در گسترش جهان‌گردی نقش داشته باشد، بلکه مدیریت و برنامه‌ریزی پایدار و استفاده بهینه از جاذبه‌ها، مهم‌ترین نقش را در این مورد ایفا می‌کند (۷).

شکل ۴- نیازهای گردشگران منبع: جانر، اکو - برزیل^۱

اهداف و برنامه‌های مدیریت زیست محیطی

مهمترین هدف در برنامه مدیریت زیست محیطی استفاده از افراد بومی و ایجاد اشتغال و محرومیت‌زدایی با محور حفاظت از محیط زیست است و به طور کامل‌تر در جدول زیر بیان شده است.

جدول ۳- اهداف مدیریت زیست محیطی

اهداف حفاظتی	اهداف گردشگری
- حفظ زیستگاه‌های خشکی و ساحلی	- ترویج طبیعت‌گردی پایدار
- حمایت از جانداران حمایت شده و تنوع زیستی	- شناساندن فرهنگ، سنن، آداب و رسوم منطقه در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی
- حمایت از سیماهای طبیعی جزیره	- ایجاد انگیزه و علاقه‌مندی در نیروهای متخصص و جذب آن‌ها به منطقه
- افزایش کیفیت زندگی ساکنان جزیره	- حفظ و توسعه صنایع دستی و رونق بخشیدن به آن
	- احیاء و حراست از یادمان‌های تاریخی و فرهنگی
	- ایجاد مشاغل جدید و تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی منطقه

مأخذ: نگارنده بر اساس اطلاعات سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۰

رابطه اکوتوریسم و توسعه پایدار

امروزه جهت رسیدن به توسعه پایدار در صنعت گردشگری نیاز وافر به برنامه‌ریزی‌های بنیادین برای توسعه و مدیریت صنعت گردشگری احساس می‌شود. یکی از اهداف مهم در سیاست‌گذاری برای توسعه پایدار نگرش به محیط زیست و تلاش برای حفظ آن می‌باشد. می‌توان با قاطعیت عنوان نمود، اکوتوریسم رابطه‌ی مستقیمی با اصول حاکم بر گردشگری بر مبنای توسعه پایدار به خصوص در مبحث حفاظت محیط زیست دارد، به گونه‌ای که اکوتوریسم را می‌توان بخشی از توریسم دانست که می‌توان اصول پایداری را در تمامی بخش‌های آن بر مبنای مسئولیت‌پذیری ایجاد نمود، که در نهایت، توریسم مسئولیت‌پذیر با هدف احیا و نگهداری منابع به گونه‌ای که موجب تخریب آن برای نسل‌های آینده نباشد، منجر به توریسم پایدار خواهد

ارکان اصلی توسعه پایدار

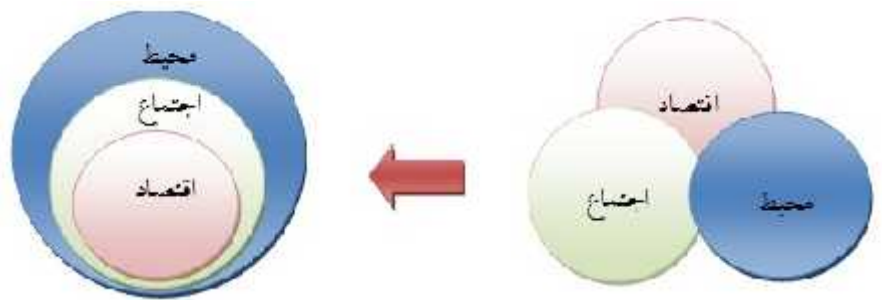
سه رکن اصلی در پایداری زیست محیطی عبارتند از:

۱. انرژی: استفاده بهینه از تمام انواع انرژی، انرژی‌های تجدیدپذیر به جای فسیلی، بهینه‌سازی مصرف انرژی در ساختمان‌ها

۲. محیط زیست

۳. اکولوژی (رابطه متقابل موجودات و محیط اطراف): عدم ایجاد اختلال در چرخه زندگی موجودات در اکوسیستم، موضوع مهم بازیافت، ایجاد محل زندگی برای سایر موجودات در شهرها

۱- Ariana Janer, Eco - Brasil

مدل تکاملی توسعه پایدار

مدل سه وجهی تعادل در توسعه پایدار

مأخذ: نژادستاری، ۱۳۹۰

شکل ۵- مدل توسعه پایدار

آموزش حفاظت

توریست‌های طبیعت، یکی از ایده‌آل‌ترین افراد جهت آموزش‌های زیست محیطی می‌باشند. در یک پیاده‌روی هیجان انگیز، بازدیدکنندگان مشتاق به یادگیری دانسته‌های ساکنین محلی هستند. آن‌ها دوست دارند رفتار حیوان و یا گیاه را به عنوان چالش‌های پیش روی این ذخایر طبیعی و حفاظت از آن‌ها بدانند. بسیاری می‌خواهند در مورد اقتصاد، سیاست، موضوعات اجتماعی پیرامون مناطق حفاظت شده اطلاعات کسب کنند؛ راهنمایان تورهای طبیعی یکی از منابع اطلاعاتی مهم در آموزش‌های زیست محیطی به شمار می‌روند. تحقیقان نشان می‌دهد که راهنمایان مطلع و آگاه به مسائل زیست محیطی عاملی کلیدی در سفری موفق به شمار می‌روند.

منافع مردم محلی

یکی از اصول مهم اکوتوریسم در نظر گرفتن رفاه و اقتصاد مردم محلیست که جزو الویت‌های مهم اکوتوریسم است و هدف آن هم ایجاد اشتغال برای ساکنین با توجه به مکان و فرصت‌هایی که در منطقه وجود دارد، است و همچنین اینکه گردشگری به منافع مردم محلی هیچ آسیبی وارد نکند، مثلاً در مکان‌هایی که ماهی‌گیری جزو اقتصاد آن‌هاست، گردش بی‌رویه توریست‌ها به این مناطق باید کنترل شود و حتی فروش غذاهای محلی به گردشگران می‌تواند برای آن‌ها درآمدزا باشد و در بسیاری از مکان‌ها، گردشگران از خانه خود افراد بومی آن منطقه برای استراحت استفاده می‌کنند که هم از لحاظ اقتصادی برای آن‌ها مناسب است و هم افراد توریست‌ها با خلق و خو و عقاید مردم بومی آشنا می‌شوند.

پوشش گیاهی و اکوتوریسم

گونه‌های گیاهی مناسب و مستعد رویش در مناطق مورد توجه بخش اکوتوریسم، می‌توانند در کاهش دمای محیط، تنظیم و تعدیل رطوبت هوا، هدایت بادهای مطبوع و ایجاد شرایطی مناسب برای افراد مؤثر واقع می‌شود و همچنین به عنوان بادشکن و صافی نیز عمل کنند. پوشش گیاهی، علاوه بر تولید اکسیژن مورد نیاز، موجب زیبایی محیط زیست می‌شود و محیطی دلنشین را برای بازدید گردشگران فراهم می‌سازد که تأثیر شگرفی در روان انسان نیز می‌گذارد. در صورت وجود گونه‌های گیاهی با خواص دارویی، خوراکی و صنعتی، به توسعه اکوتوریسم علمی و پژوهشی نیز در این مناطق می‌انجامد.

اهداف مدیریت ساحلی و تطبیق آن با اصول اکوتوریسم

اهداف مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی به طور کلی کاهش آسیب پذیری مناطق ساحلی و ساکنان آنها نسبت به خطرات طبیعی و مصنوعی را شامل می‌شود که در جدول زیر شرح آن همراه با تطبیق آن‌ها با اصول اکوتوریسم بیان شده است:

جدول ۴- اهداف مدیریت ساحلی و تطبیق آن با اصول اکوتوریسم

اصول اکوتوریسم	اهداف مدیریت ساحلی
اصول ۲ و ۳ اکوتوریسم	برنامه‌ریزی منطقی از فعالیت‌ها، تسهیل، توسعه پایدار مناطق ساحلی با تضمین این که محیط زیست و مناظر را در هماهنگی با عوامل اقتصادی، اجتماعی و توسعه فرهنگی باشد (۸)
اصل ۲	حفظ مناطق ساحلی به نفع نسل‌های حال و آینده (۸)
اصل ۲	حصول اطمینان از استفاده پایدار از منابع طبیعی (۸)
اصول ۱ و ۲ و ۳	حصول اطمینان از حفظ یکپارچگی اکوسیستم ساحلی، مناظر و ژئومورفولوژی (۸)
اصول ۱ و ۲	جلوگیری و یا کاهش اثرات مخاطرات طبیعی و به ویژه تغییرات آب و هوایی که می‌تواند ناشی از فعالیت‌های طبیعی و یا انسانی باشد (۸)
اصل ۴	دستیابی به انسجام بین طرح‌های دولتی و خصوصی و بین تمام تصمیمات توسط مقامات دولتی، ملی، منطقه‌ای و محلی سطوح، که بر استفاده از منطقه ساحلی (۸)

منبع: نگارنده، ۱۳۹۱

نتیجه‌گیری

اکوتوریسم از نظر اقتصادی باعث عمران و رونق مناطق دارای جاذبه‌های طبیعت‌گردی می‌شود و این امر زمینه مناسبی را برای توسعه و پیشرفت این مناطق فراهم می‌سازد. لذا با بررسی جزیره هرمز به عنوان نمونه موردی و با در نظر گرفتن اینکه این مکان دارای پتانسیل‌های گردشگری زیادیست، بنابراین در این مقاله علاوه بر معرفی آن، به بررسی موانع و محدودیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری آن پرداخته و با توجه به اهمیت محیط زیست و پایداری که در این دهه بسیار مورد توجه واقع شده، پیشنهاد شده که جزیره هرمز به جزیره‌ای اکوتوریسمی تبدیل شود که ضمن جذب گردشگر، با مدیریتی یکپارچه در مناطق ساحلی در زمینه معماری، شهرسازی و محیط زیست تعادل برقرار شود که این منابع برای آیندگان نیز قابل استفاده باشد. موارد زیر در توسعه اکوتوریسم این جزیره با توجه به اصول آن پیشنهاد می‌شود:

۱. مکان‌یابی صحیح فضاها بدین صورت که:
  - در جهت جنوب شرقی جزیره که مکان تخم‌گذاری لاک‌پشت‌هاست، با ایجاد حریمی ورود گردشگران به این محدوده را به صورت کنترل شده در مسیری مشخص تعیین می‌کنیم که آسیبی به آن نرسد.
  - قسمت شرق جزیره تحت حوزه استحفاظی محیط زیست است که پرندگان و آهوی بومی قرار دارند و این محدوده با ایجاد حریمی معین از ورود گردشگران به این مناطق می‌شویم.
  - ورزش‌هایی مانند قایق‌رانی و غواصی در قسمت غرب و جنوب غربی جزیره پیشنهاد شده است، بدین دلیل که غواصی، قایق‌رانی و لنگراندازی قایق‌ها به آسیب‌های مرجانی که جزو زیستگاه‌های حساس ساحلی محسوب می‌شوند، آسیب وارد می‌کند و آبسنگ‌ها در قسمت مخالف باد و سایه قرار می‌گیرند؛ بنابراین با توجه به اینکه باد غالب جزیره در قسمت جنوب غربی واقع شده، این فضاهای ورزشی در قسمت غربی پیش‌بینی شده‌اند.
  - استفاده از قایق‌های بادبانی برای گردش دور جزیره بدلیل حداقل آسیب به محیط.
۲. استفاده از روش بیوگاز برای بازیافت زباله‌ها و کم کردن اثر تخریبی آن، تولید انرژی نیز می‌کند.
۳. ایجاد مجموعه اقامتی با کمتر از ۱۰۰ تخت‌خواب که با توجه به اینکه هر چه میزان گردشگر بیشتر باشد، میزان آلودگی بیشتر می‌شود و رسیدگی و کنترل مشکل‌تر می‌باشد، به عنوان یک اصل که از اصول اکوتوریسم نیز می‌باشد، میزان گردشگر در مناطق اکوتوریسمی باید کم باشد و بنابراین مجموعه اقامتی که در جزیره قرار می‌گیرد باید کمتر از ۱۰۰ تخت‌خواب باشد تا هم در زمینه رفاه توریستان و هم در زمینه حفاظت محیط زیست مناسب باشد.
۴. استفاده از راهنماهای بومی به عنوان لیدر تور که ضمن راهنمایی گردشگران، در جهت تعامل گردشگران با افراد بومی نیز می‌تواند نقش بسزایی داشته باشد و می‌تواند از فرهنگ خود را برای گردشگران شرح دهند.
۵. آموزش راهنماهای (لیدر) بومی برای تور که ضمن اشتغال‌زایی که یکی از اهداف اکوتوریسم محسوب می‌شود، گردشگران را آموزش می‌دهند که ضمن بازدید، از اقداماتی که منجر به آلودگی و تخریب محیط زیست منطقه می‌شود، آگاه شوند و در جهت حفاظت آن بکوشند.
۶. ایجاد ساختمان‌هایی با فرم و مصالح بومی که علاوه بر اینکه از لحاظ مصرف انرژی، مقرون به صرفه است که جزو اصول اکوتوریسم نیز محسوب می‌شود، و ضمن همگون بودن با فرم طبیعت، گردشگران نیز با شرایط بومی محل، آشنایی بیشتری پیدا می‌کنند.

(١) Environment office, ١٣٩١, Coastal classification Criteria and determining ecological assesment criteria of sea and beach habital www.hormozgandoe.ir

(٢) Cultural Heritage and tourism, ١٣٩٠, Feasibility plan for Hormoz Island

(٣) Fennell DA. ٢٠٠٩. Ecotourism. Journal of International Encyclopedia of Human Geography, ٣٣: ٣٧٢-٣٧٦

(٤) Technical and Mechanical Assistance of beaches and harbor, ١٣٨٨, combination program of iran iczm, pages ١-٤١

(٥) World Conservation Union, ١٩٩٦

(٦) Center for Conservation Governance and Policy, Ashoka Trust for Research in Ecology and the Environment (ATREE), ٢٠٠٦, White Paper on Eco-Tourism Policy, ١-٢٨ (www.atree.org).

(٧) Rasoulzadeh M, Ecotourism with Rural Tourism: Glimpse on Rural Tourism Attraction of East Azerbaijan, ١: page ١٥.

(٨) R.Clark J. ١٩٩٤. Integrated Management of Coastal Zones (FAO corporative document respository).

Ecotourism and ICZM in Touristic Islands, Case Study: Hormoz Island

M. Ziapour

Islamic Azad University, Khou拉斯gan (Isfahan) Branch
m.ziapour@yahoo.com

S. Teimouri

Islamic Azad University, Khou拉斯gan (Isfahan) Branch
Siavash.teimory@yahoo.com

M. Ghale Noee

Faculty member, Pardis University of Isfahan
m.ghalehnoee@aui.ac.ir

Abstract:

Coastal area is the last place which receives the pollutions of land and sea and is always exposed to various kinds of pollutions and threats, so this area is considered as a vulnerable and sensitive area. In Iran, considering the length of coastal strip, which is 1800 km in south (Persian Gulf, strait of Hormoz, Oman Sea) and 900 km in north (Caspian Sea), the necessity of doing research for their identification, classification and evaluation seems to be inevitable. Hormoz Island is situated in Persian Gulf and based on territorial divisions this island is completely surrounded by Persian Gulf. Therefore, any environmental changes in this island can in long-term impact Persian Gulf. Considering the fact that Hormoz Island has tourism potentials, this article investigates the management problems due to tourism in this island and by matching ICZM and ecotourism principles, it suggests ecotourism and urbanism-architecture approaches as a solution for these problems.

Key words: ecotourism, tourism, integrated coastal zone management (ICZM), Hormoz Island, Persian Gulf